

SOSYO-POLİTİK NARSİSİZM VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ

SOCIO-POLITICAL NARCISSIM AND POWER RELATIONS

Barbel Wardetzki, **Siyasette ve Toplumda Narsisizm: Ayartma ve İktidar**, Çev. Deniz Cankoçan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Doç. Dr. Bülent EVRE
Lefke Avrupa Üniversitesi
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
bevre@eul.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-8851-4510

Received 14 March 2019 – Accepted 18 April 2019
Gönderim 14 Mart 2019 – Kabul 18 Nisan 2019

Bir kişilik bozukluğu ya da kişilik yapılanması olarak psikolojide sıklıkla gönderme yapılan "narsisizm" kavramı, bu çalışmada gerek toplumdaki gerekse siyasetteki belirtileriyle birlikte iktidar ilişkileri bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Bu da çalışmayı daha çok siyaset psikolojisi alanına yerleştirmektedir. Esasen bir psikoterapist olan Wardenzki, narsisizme ilişkin kavramsal literatüre ve bazı klinik bulgulara başvurarak, siyasette giderek iktidar konumuna gelen narsisist liderleri cazip kılan şey(ler)in ne olduğu; yurttaşları nasıl ikna ettikleri ve ne gibi tehlikelere yol açabilecekleri sorularına yanıt vermeye çalışmaktadır. Ancak yazar, narsisist liderlerin iktidara yükselişlerinin nedenlerini açıklamakla kalmamakta, aynı zamanda onların iktidarına tabi olmadan, özerk kalabilmemiz için normatif düzeyde birtakım önerilerde de bulunmaktadır.

Yazar, narsisist politikacıların iktidar konumuna gelmelerinin altında, narsisistlerin vaat ettikleri başarı, büyüklük ve popülerlik gibi ayartıcı unsurlar bulunduğunu, fakat verilen sözlerin asla tutulmadığını ve üstelik narsisizmin birtakım karanlık yönleri olduğunu ve içinde yaşadığımız dönemin de narsisizmi toplumsal düzeyde beslediğini iddia etmektedir. Wardenzki ağırlıklı olarak Geştalt yaklaşımını benimseyerek, esas itibarıyla narsisist liderler ve narsisist özellikler sergileyen insanlar üzerine odaklanmakta ve yer yer bunları Trump gibi siyasal liderlerle örneklendirerek açıklamaktadır. Bu çerçevede, kitabın sadece psikoloji, siyaset veya siyaset psikolojisine ilgi duyanlara değil, günümüz dünyasını anlamaya çalışan herkese hitap ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Kitap, temelde, “Narsisizm”, “Ayartma”, “İktidar”, “İktidarın Karanlık Yanı” ve “Narsisizme Muhalefet” başlığını taşıyan beş ana kısımdan ve her kısmın altındaki bölümlerden oluşmaktadır. Narsisizm kısmında; kavramsal tanımlamalara, narsisist liderlerin iktidar konumuna nasıl yükseldiklerine, narsisizmin toplumda nasıl yayıldığına ve narsisizmi çekici kılan sebeplere yer verilmektedir. Bu bağlamda yazar, narsisizmi patolojik bir kişilik bozukluğundan çok, kişilik özelliği yapılanması veya tarzı olarak ele alıp, narsisist yapıları; kişilerle sınırlı olmayıp aileleri, örgütleri

ve toplumları da kapsayacak biçimde genişletmektedir. Yazar, ayrıca sağlıklı özdeğer duygusuyla bağlantılı olan “olumlu narsisizm” ile sağlıklı özdeğer duygusundan ve öz eleştiriden yoksun olan “zararlı narsisizm” arasında bir ayırım yaparak, kitap boyunca zararlı narsisizmin; yıkıcı, saldırgan ve antisosyal özelliklerle bağlantılı olarak iktidarı nasıl istismar edebileceğini göstermeye çalışmaktadır. Kitapta, birçok narsisist insanın çabuk temas kurma yetenekleri, hitabet güçleri, büyülenmeci ve cesaretli tavırlarıyla, kendini önemsiz ve değersiz hissedenden insanlara çekici geldiklerinin altını çizmekte ve bu tür insanların narsisistlerin ihtişamıyla özdeşleşme yoluyla kendi özdeğerlerini artırdıklarını ileri sürmektedir.

İkinci kısımda, narsisistlerin yaygın bir davranış özelliği olan ayartmanın iktidarı ele geçirmek için nasıl kullanıldığı ve ayartanlar ile ayartılanlar arasındaki ilişkinin yapısının ne olduğu ele alınmaktadır. Bu kapsamda, narsisistlerin diğer insanların narsisistik ihtiyaçlarını karşılayarak, ama aynı zamanda ayartarak onları kendilerine tabi hale getirdiği öne sürülmektedir. Bunun yanı sıra, ayartma ile karizma arasında da ilişki kurularak, karizmatik insanların da ayartma özelliklerine işaret edilmektedir. Ancak karizma kavramı da narsisizm gibi anlam genişlemesine uğrayarak, sadece kişilerle sınırlı değil, düşünce, ideoloji ve uygulamaları da kapsayacak biçimde kullanılmaktadır.

Üçüncü kısım tamamen iktidar sorunsalına odaklanarak, toplumsal düzeyde “güçlü adama” duyulan ilginin altındaki psikolojik dinamikler, “kötü huylu narsisizm” kategorisi bağlamında diktatör liderler, erkek ve kadın narsisistler arasındaki farklılıklar, iktidarın insanı değiştirme kapasitesi, kitlesel iktidar ve medyanın iktidarı üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda, otoriter ve muhafazakâr toplumlarda yetkinin babada olduğu ve regresif ihtiyaçla “güçlü” lidere özlem duyulduğu öne sürülmektedir. Ayrıca, birçok diktatörün; büyüklük yanılsaması, patolojik özsevgi, şüpheli-paranoid tutum, antisosyal davranış ve saldırganlık özellikleri sergileyen “kötü huylu narsisizm” türüne karşılık geldiğine işaret edilmektedir. Yazar, eril ve dişil narsisizm türleri arasında da bir ayırma giderek, kadın narsisistlerin değersizlik duygusu ve kendinden şüphe duyma eğiliminin erkek narsisistlere kıyasla daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede popülist politikacıların yükselişe geçmesinin psikolojik arkaplanı analiz edilerek, narsisist liderlerin büyülenmeci maskesi peşinden gidenler, sorumluluktan kaçan ve narsisistin başarısından faydalanmaya çalışıp ona biat eden "ekhoistler" olarak tanımlanmaktadır. İktidar ile narsisizm arasında da ilişki kurularak, narsisistlerin iktidar üzerinden özdeğerlerini yükseltmeye ve büyüklük fantezilerini güçlendirmeye çalıştıkları ileri sürülmektedir.

Dördüncü bölüm ise iktidarın karanlık yönlerine ayrılarak, bu kapsamda iktidarın kötüye kullanılması, manipülasyon, sahtekarlık, narsisistik yaralanma ve intikam, lüsfifer etkisi, yabancı düşmanlığı ve popülizm gibi olgular analiz edilmektedir. Kadim bir sorun olan iktidarın istismarı konusunda narsisist ilişkilerin bir özelliği olarak sözlü veya fiziksel şiddete dikkat çekilmekte ve narsisistlerin temas içinde oldukları insanların özgüvenlerini nasıl düşürebilecekleri ve birtakım travmatik sonuçlara yol açabilecekleri gösterilmektedir. Yazar, sosyal psikolojiden “hale etkisi” kavramını ödüncü olarak, politikacıların insanları manipüle ederken sadece pozitif bir özelliğini öne çıkarıp, diğer negatif özelliklerini nasıl sakladıklarının altını çizmektedir. Yazar, “genişletilmiş benlik” kavramına da gönderme yaparak, narsisistlerin her şeyi kendileriyle ilişkilendirerek ve kendilerinin bir uzantısı haline

getirerek, aslında bir yandan kendi özdeğerlerini yükseltip, diğer yandan da muhataplarının özdeğerini düşürdüğünü vurgulamaktadır. Özellikle çatışma durumunda narsisistlerin savunma mekanizmalarının, suçlama ve aşağılama olduğu; kolaylıkla incinebilecekleri ve bunun karşılığında da intikamla tepki verebilecekleri; sahtekârlığa ve yalana çok yatkın oldukları, fakat gerçeklik sonrası olarak da tanımlanan günümüzde bunların hoş görüldüğü kaydedilmektedir. Ayrıca, Zimbardo'nun "Stanford Hapishane Deneyi"ne de gönderme yapılarak, "Lüsfifer etkisi" kavramından hareketle toplumsal koşullara bağlı olarak iktidarın normal insanları dahi nasıl yozlaştırabileceğine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, yazar özellikle bireysel düzeyde "empati ve cesaret" ile toplumsal düzeyde de demokrasinin güçlendirilmesiyle, buna karşı direnmenin mümkün olduğunu savunmaktadır. Yabancı düşmanlığı ile popülizmin psikolojik temellerini de ele alan yazara göre, popülist partiler özellikle küreselleşmenin yarattığı göç dalgasından korkan yurttaşlara bir tür koruma hissi vermektedir. Keza, gençlerin terörist gruplara katılmalarının altında, bir gruba bağlanarak, değersizlik duygularının üstesinden gelip, kendi değerlerini artırma güdüsü yattığı ileri sürülmektedir. Narsisizm ile iktidar arasındaki ilişkiler çerçevesinde lidere biat edenlerin, Gestalt yaklaşımının bir ifadesiyle "sorgulamadan inanma" tutumuna ve korunma ihtiyacına dayandıkları vurgulanırken, narsisistlerin gerek özel ilişkilerinde gerekse siyasette uzlaşma yerine, birbiriyle çelişen unsurlarla başa çıkabilmek için bölme denemelerinin savunma mekanizmasına başvurduklarına dikkat çekilmektedir. Yazar, bunun yanı sıra, narsisistlerin diyalog yerine, sadece kendi çıkarlarını düşündüklerinin ve her şeyin kendileri etrafında dönmesini istediklerinin altını çizerek, narsisizmin aslında demokrasiyle bağdaşmadığını göstermeye çalışmaktadır.

Kitabın son kısmında ise "Narsisizme Muhalefet" başlığı altında narsisizme karşı normatif düzeyde nasıl mücadele edilebileceğinin ipuçları verilmektedir. Yazar, bu kısımda, "yararlı iktidar" gibi bir kavramlaştırma yaparak, biatın olmadığı ve eşit ilişkilerin olduğu bir iktidar biçiminden söz etmektedir. Öte yandan yazar, iktidarın, insanların narsistik yönlerini açığa çıkardığına ve bağımlılık yarattığına dikkat çekmektedir. Ayrıca, bizi narsisistlere bağlayan şeyin, ilgi ve yönlendirmeye olan bağımlılığımız, diğer bir ifadeyle "kendi narsisizmimiz" olduğu öne sürülmektedir. Yazar, bu çerçevede, narsisizmle mücadelede üç biçimde karşılık vermemiz gerektiğini önermektedir: Birincisi, güçlü bir özdeğer duygusuyla, yani kendi narsistik yönlerimiz ve güvensizliklerimizle hesaplaşarak mümkün olabilir. İkincisi, kendi eksikliklerimizi telafi edebileceğimiz stratejiler geliştirerek ve kendi yeteneklerimizi keşfederek; üçüncüsü de antidemokratik girişimlere karşı direnerek, demokrasi ve hukuk devletine sahip çıkarak karşılık vermeliyiz!

Kitap, yer yer ABD, Almanya ve Türkiye gibi ülkelerin liderlerine gönderme yapmakla birlikte, ağırlıklı olarak narsisizme ilişkin teorik bir çalışma niteliğinde olup, liderlerin veya politikacıların daha iyi anlaşılması ve açıklanmasında analitik bir çerçeve sağlamaktadır. Kitabı benzerlerinden ayıran önemli bir özellik, narsisizmi sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal bağlamı da hesaba katarak ele almasıdır. Çalışmanın diğer bir özelliği de gerek toplumdaki gerekse siyasetteki narsisistleri teşhis edebileceğimiz perspektif sunmakla yetinmeyerek, aynı zamanda normatif düzeyde direnebileceğimiz stratejileri de önermesidir.

Öte yandan kitabın zayıf tarafını oluşturan birkaç noktaya da değinmek gerekir. Birincisi, yazar tanımadığı bir insana "narsistik kişilik" teşhisi koymanın,

psikoterapötik açıdan güvenilir olmayacağı varsayımından hareketle, esas ilgilendiği şeyin, narsisistik davranışlar ve yaşam biçimleri olduğunu öne sürmektedir. Bu konu, gerek mantıksal gerekse siyaset psikolojisi açısından tartışmaya açıktır. Yazar, kitap boyunca narsisizmin temel özelliklerini iktidar ilişkileriyle ilişkilendirerek ve Trump gibi birtakım siyasal liderler özelinde analiz etmesine rağmen, “narsisistik kişilik” teşhisinden kaçındığına inanır. Oysa narsisistik davranışlar veya yapılanmalar, mantıksal olarak bir narsistik kişilik yapılanmasını veya kişilik bozukluğunu öngerektirmektedir. O bakımdan olmayan bir şeyin, sonuçlarının tasvir edilmesi nasıl mümkün olabilir! Ayrıca yazar, tanımadığı bir kişiye klinik tanı konulamayacağını ileri sürerken, siyasal liderlerin aslında tanınmayan kişiler değil, neredeyse hergün dolaylı olarak da olsa tutum ve davranışlarıyla karşılaştığımız, hatta etkilendiğimiz kamu figürleri olduklarını unutmuş gibidir. Yazar, siyasetçilerle ilgili verileri; televizyon, internet, dergi ve kitap gibi kamuya açık haber kaynaklarından edindiğini ve değerlendirmelerini buna göre yaptığını belirtmiş olmasına rağmen, teşhis koymama konusundaki tutumunda, anlaşılan siyaset psikolojisinden çok psikoterapi yönü ağır basmaktadır. Ancak kabul etmek gerekir ki tutum ve davranışlara ilişkin tanım ve tanılardan kategorik olarak kaçınılmış olunsaydı, bugün siyaset psikolojisi gibi disiplinler arası bir akademik alandan da söz edemezdik.

Kitapta tartışmaya açık olan diğer bir konu da, dişil narsisizm ile eril narsisizm arasında yapılan özsel ayrımdır. Yazar, kadın narsisistlerde özdeğer duygusunun düşük olduğunu; buna karşılık erkek narsisistlerin değersizlik duygusuna kapılmadıklarını, ama saldırganca tepki verme eğiliminde olduklarını iddia etmektedir. Ancak bu iddia, kitapta hiçbir empirik veriyle desteklenmemektedir. Nitekim narsisizm ile özdeğer arasındaki ilişkinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorusu, literatürde de yaygın bir tartışma konusudur. Yazarın bu bağlamdaki ayrımı en az iki açıdan sorunludur: Birincisi, sağlıklı kabul edilmeyen narsisizmin kişilik özelliklerinden birisi de özdeğer duygusunun düşük olmasıdır. Dolayısıyla kadınların düşük, erkeklerin yüksek özdeğer duygularına sahip oldukları iddiası, patolojik narsisizmin teşhisi bakımından ayırt edici değildir. İkincisi, sağlıklı özdeğer duygusuna sahip olan kadın ve erkek narsisistlerin özdeğer duyguları arasındaki farklılığın nasıl olduğu, literatürde de üzerinde uzlaşmış bir konu değildir. Bir grup araştırmacı, erkeklerin özdeğer duygularının, kadınlara kıyasla daha yüksek olduğu hipotezini öne sürerken, diğer grup tam tersini ileri sürebilmektedir. O bakımdan her iki hipotezi de destekleyen empirik bulgular, yaşa, sosyalleşmeye ve kültüre göre farklılık gösterebilmektedir. Ne var ki yazar, literatürdeki bu tartışmalara da hiçbir şekilde gönderme yapmamaktadır.

Kitabın, zayıf tarafları bir yana, içinde yaşadığımız dünyayı daha iyi anlayabileceğimiz bir perspektif sunarak, narsisist kişilerin veya yapıların bizi nasıl kuşattığını ve nasıl bir iktidar ilişkisi ürettiğini görmemize ve bu türden ilişkilere karşı direnmemize yardımcı olacak zengin görüşler içerdiği rahatlıkla söylenebilir.

Bülent Evre, Lefke Avrupa Üniversitesinde Öğretim Üyesi ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır. Ulusal ve uluslararası akademik dergilerde çeşitli makaleleri yayımlanan Bülent Evre'nin Postmodern Paradoks ve Siyaset başlıklı ve Kıbrıs Türk Milliyetçiliği: Oluşumu ve Gelişimi adlı iki kitabı, ve bunun yanı sıra, çeşitli derleme kitaplarda siyaset alanında yayımlanan kitap bölümleri bulunmaktadır.

Bülent Evre is serving as an instructor and head of Public Administration Department in European University of Lefke. Besides his several articles published both in national and international journals, he wrote several book chapters in the field of politics and published two books entitled Postmodern Paradox and Politics, and Turkish Cypriot Nationalism: Its Genesis and Development.